

Jursz-Salvadori, Katarzyna

Córka czy wnuk? Czyli kogo przedstawił Bellotto w widoku "Elekcji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego"

Kronika Zamkowa 1-2/47-48, 67-72

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna Jursz-Salvadori

**CÓRKA CZY WNUK? CZYLI KOGO PRZEDSTAWIŁ
BELLOTTO W WIDOKU ELEKCJI KRÓLA
STANISŁAWA AUGUSTA PONIATOWSKIEGO**

Bernardo Bellotto w swych widokach namalowanych w Warszawie na zamówienie króla Stanisława Augusta kilkakrotnie umieścił, zapewne za przyzwoleniem samego króla, swój autoportret¹. Przekazał nam również portrety niemal wszystkich członków swojej rodziny - przedwcześnie zmarłego syna Lorenza (1744 Włochy - 1770 Warszawa)² oraz trzech córek: Marii Josephy Friedriki (1750 Drezno - 1789 Warszawa)?, w Polsce zwanej Józefą, Christiany Xaverii (1752 Drezno - 1805 nadal

żyła w Polsce)⁴, w Polsce zwanej Franciszką oraz Theresii Franciski Florentii (1757 Drezno - 1818 Wilno)⁵, w Polsce zwanej Teresą. Aż dwukrotnie ukazał swego zięcia, geografa królewskiego, Hermanna Karła de Pertheesa (1740 Drezno - 1815 Wilno)⁶, w tym czasie męża najstarszej córki, Józefy (po śmierci której ożenił się ponownie z najmłodszą z siostr Bellotto). Przedstawił nawet wiernego sługę Checo⁷ (wencieńskie zdrobnienie od Filippo), który przywędrował za swym panem aż z Wenecji

1. Bernardo Bellotto, *Krakowskie Przedmieście w kierunku kolumny Zygmunta*, fragment przedstawiający wnuków Bellotta w towarzystwie służącej, 1774, Zamek Królewski w Warszawie. Fot. A. Ring & B. Tropiło / Bernardo Bellotto, *Krakowskie Przedmieście looking towards the Sigismund Column*, fragment depicting Bellotto's grandchildren with a servant, 1774, Royal Castle in Warsaw. Photograph: A. Ring & B. Tropiło

2. Bernardo Belletto, *Elekcja króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*, wersja I, fragment przedstawiający artystę z córkami i wnukiem, służącego Checo (w głębi) oraz królewskiego tłumacza języków orientalnych Augusta Cruttę (po lewej), 1776, Muzeum Narodowe w Poznaniu. Repr. za: A. Rizzi, *La Varsavia di Bellotto*, Berenice 1990 / Bernardo Bellotto, *The Election of King Stanislaus Augustus Poniatowski*, version I, fragment depicting the artist with his daughters and grandson, the servant Checo (in the background) and Augustus Crutta, the King's translator of oriental languages (on the left), 1776, National Museum in Poznań. Reproduced after A. Rizzi, *La Varsavia di Bellotto*, Berenice 1990

i stał się, rzecz by można, członkiem rodziny, której nie opuścił nawet po śmierci malarza, kiedy to wyjechał wraz z jego bliskimi z Warszawy do Wilna. Rzecz ciekawa, iż Bellotto nigdy nie sportretował swojej żony - Marii Elisabetty Pizzorni (zm. 1785 Warszawa).

Wenecki badacz Belletta - Alberto Rizzi - odnalazł nawet portrety wnucząt malarza (il. 1), ukazane w *Widoku Krakowskiego Przedmieścia w kierunku kolumny Zygmunta*⁸. Na pierwszym planie, nieco w lewo od osi kompozycji, widać tam bosą kobietę z dwójgiem elegancko ubranych dzieci - niemowlęciem na ręku oraz

około pięcioletnim chłopcem stojącym obok. Grupa ta namalowana jest zbyt starannie, zdaniem Rizziego, aby mogły to być przypadkowe postacie. Wenecki badacz wysunął hipotezę, według której malarz pokazał tu swoich wnuków w towarzystwie młodej bosej służącej.

W obydwu wersjach obrazu przedstawiającego *Elekcję króla Stanisława Augusta* - w pierwszej (il. 2), z roku 1776 (przechowywanej obecnie w Muzeum Narodowym w Poznaniu), oraz drugiej (il. 3), z 1778 (w zbiorach Zamku Królewskiego w Warszawie) - na pierwszym planie, w prawym dolnym rogu płótna widać grupę postaci siedzących lub stojących pod namiotem, wokół stołu przykrytego zielonym sukniem. Grupa składa się z trzech mężczyzn w wieku dojrzałym, dwóch młodych dam oraz dziecka (nie licząc stojącego przed namiotem Crutty, królewskiego tłumacza języków orientalnych). Postacie te identyfikowane były przez Stefana Kozakiewicza¹ i innych badaczy jako autoportret Bellotta z trzema

3. Bernardo Bellotto, *Elekcja króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*, wersja II, fragment przedstawiający artystę z córkami i wnukiem, służącego Checo (w głębi) oraz królewskiego tłumacza języków orientalnych Augusta Cruttę (po lewej), 1778, Zamek Królewski w Warszawie. Repr. za: Rizzi, op.cit. / Bernardo Bellotto, *The Election of King Stanislaus Augustus Poniatowski*, version II, fragment depicting the artist with his daughters and grandson, his servant Checo (in the background) and Augustus Crutta, the King's translator of oriental languages (on the left), 1778, Royal Castle in Warsaw. Reproduced after Rizzi, op.cit.

córkami: Józefą, Teresą i Franciszką, które w roku namalowania pierwszej wersji *Elekcji* miały odpowiednio 26, 25 i 18 lat. Wizerunki dwóch pozostałych mężczyzn uważane były powszechnie, na podstawie opinii Hipolita Kownackiego, byłego szambelana króla Stanisława Augusta, oraz Juliana Ursyna Niemcewicza, pisarza i polityka¹⁰, za podobizny architektów królewskich, Merliniego i Kamsetzera. Rizzi zmienił identyfikację postaci stojącego mężczyzny w trójgraniastym kapeluszu na głowie, uznając ją za przedstawienie wiernego służącego Bellotta - Checo¹¹.

Podobizna Checa jest również widoczna w obrazie *Architektura fantastyczna z autopretertem w stroju patrycjusza weneckiego*, który artysta namalował jeszcze w Dreźnie i przywiózł ze sobą do Warszawy. Rizzi zauważył, iż w pierwszej wersji *Elekcji* mężczyzna stojący w głębi namiotu trzyma w rękę tacę ze szklanką, do której nalewa wodę lub wino z karafki. Czynność ta wskazuje na rolę służącego, zaś podobieństwo jego rysów do postaci ukazanej za autopretertem w stroju patrycjusza weneckiego pozwala określić go jako Checa.

W XIX w. trzy młode damy przedstawione na obrazie, według wspomnianej opinii Kownackiego i Niemcewicza, przekazanej Atanazemu Raczyńskiemu, ówczesnemu właścicielowi obrazu, uważane były za córki Merliniego. Portrety córek malowane były niewątpliwie z natury, gdyż w ich wyglądzie widać zmianę spowodowaną upływem czasu. W drugiej wersji, jak słusznie zauważa Rizzi¹², panienki są znacznie bardziej dorosłe. Po dokładnym przyjrzeniu się wizerunkom dziewcząt można mieć jednak poważne wątpliwości co do identyfikacji postaci najmłodszej córki, która w czasie powstawania pierwszej wersji obrazu - w roku 1776 - miała 18 lat, zaś dwa lata później, gdy Bellotto malował drugą wersję obrazu, lat 20. Podczas gdy dwie starsze siostry są przedstawione jako młode damy, w sukniach z głębokimi dekolami i w kapeluszach przybranych kwiatami, piórami i wstążkami, rzekoma najmłodsza cór-

4. Bernardo Bellotto, *Widok Warszawy z tarasem Zamku Królewskiego*, 1773, Muzeum Narodowe w Warszawie. Fragment z portretem grupowym w oknie, przedstawiającym króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z bratankiem księciem Józefem Poniatowskim, bratanicą Marią Teresą Poniatowską oraz ich matką Teresą Herulą z Kinskych Poniatowską. Repr. za: Rizzi, op.cit. / Bernardo Bellotto, *View of Warsaw depicting the Terrace of the Royal Castle*, 1773, National Museum in Warsaw. Fragment of a group portrait at a window, depicting King Stanislaus Augustus Poniatowski with his nephew Prince Józef Poniatowski, niece Maria Teresa Poniatowska and their mother Teresa Herula nee Kinsky Poniatowska. Reproduced after Rizzi, op.cit.

ka ubrana jest w ciemny strój z białym kołnierzem zapiętym wysoko pod szyją, wyglądając w nim bardziej na chłopca niż na 18-letnią pannę. Wątpliwości pogłębiają się, gdy zestawia się ten wizerunek z portretem 12-letniej Marii Teresy Poniatowskiej (il. 4), bratanicy króla Stanisława Augusta, którą Bellotto sportretował w oknie Zamku razem z jej stryjcem w *Widoku Warszawy z tarasem Zamku Królewskiego*, przedstawiając ją w sukni z głębokim dekoltem, jak przystało na młodą damę».

Wątpliwościami tymi podzieliłam się z Albertem Rizzim, któremu od razu przyszedł na myśl wizerunek wnuka malarza,

wcześniej przez niego zidentyfikowany w *Widoku Krakowskiego Przedmieścia w kierunku kolumny Zygmunta*. Postać chłopca bardzo przypomina wizerunek dziecka przedstawionego pod namiotem. Ubrany jest w podobny brązowy strój z białym koronkowym kołnierzem pod szyją, zaś na głowie ma niewielki kapelusz.

Wiadomo, że najstarsza córka Bellotta, Józefa, wyszła za mąż za geografa króla Stanisława Augusta, de Pertheesa, w Warszawie. Data ich ślubu nie jest znana, ale jak twierdzi Kozakiewicz, musiało to być przed rokiem 1770¹⁴. Z tego związku urodziło się troje dzieci - dwóch synów, Edward i Gustaw, oraz córka Regina. Daty ich urodzenia również nie są znane, ale jak podaje Kozakiewicz, prawdopodobnie wszystkie wnuki (lub co najmniej dwie) musiały się urodzić jeszcze przed

śmiercią malarza. Ukazane na płótnach ich portrety wskazywałyby na to, iż dwóch pierwszych wnuków urodziło się zapewne za życia artysty - pierwszy około roku 1769/70, a drugi około 1773/4.

Wydaje się bardzo prawdopodobne, iż Bellotto był bardzo dumny ze swego pierworodnego wnuka Edwarda, szczególnie po przedwczesnej śmierci syna Lorenza w 1770 r., i tym chętniej przedstawił go w widoku *Elekcji*. Możliwe, że chłopiec zajął tu miejsce swej matki, najstarszej córki malarza, Józefy, natomiast dwie młode mamy ukazane na obrazie to jego ciotki, czyli młodsze, jeszcze niezamężne córki Bellotta: Franciszka i Teresa. Identyfikacja ta wydaje się znacznie bardziej prawdopodobna niż upatrywanie w postaci dziecka pod namiotem 18-letniej wówczas, najmłodszej córki malarza.

PRZYPISY

¹ Można je odnaleźć w następujących obrazach z okresu warszawskiego: *Widok Warszawy od strony Pragi, 1770, Elekcja króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*, wersja I z 1776 i wersja II z 1778. Rizzi dopatruje się również autoportretu malarza w postaci mężczyzny w brązowym surducie, stojącego obok maneju w *Widoku Warszaawy z tarasem Zamku Królewskiego* - zob.: A. Rizzi, *La Varsavia di Bellotto*, Berenice 1990, s. 50 (nr 19), il. 59; A. Rizzi, *Portrety „ad naturam” warszawskiego okresu Bellotta*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2003, nr 1, s. 65, il. 6.

² Portret Lorenza ukazany jest w *Widoku Warszawy od strony Pragi, 1770*.

³ Najstarszą córkę Józefę ukazał artysta wraz z jej mężem w *Widoku łuk wilanowskich* - zob.: Rizzi, *La Varsavia...*, s. 66-69 (nr 21), il. s. 66; Rizzi, *Portrety „ad naturam”...*, il. 7, s. 67.

⁴ Dwie młodsze córki ukazał Bellotto dwukrotnie w obydwu wersjach *Elekcji króla Stanisława Augusta* - zob.: Rizzi, *La Varsavia...*, s. 115-123 (nr 39 i 40), il. s. 115 i 120.

⁵ Ibidem.

⁶ Zięć Bellotta został ukazany przez malarza na dwóch obrazach: *Widoku Warszawy od strony*

Pragi, obok syna Lorenza, oraz, jak stwierdził Rizzi, *Widoku łuk wilanowskich*, obok swej żony, najstarszej córki malarza Józefy - zob.: Rizzi, *La Varsavia...*, s. 66-69 (nr 21), il. s. 66; Rizzi, *Portrety „ad naturam”...*, s. 67, il. 7.

⁷ Służący Checo został ukazany dwukrotnie w dwóch wersjach *Elekcji*, w głębi namiotu - zob.: Rizzi, *La Varsavia...*, s. 115-123 (nr 39 i 40), il. s. 115 i 120.

⁸ Rizzi, *La Varsavia...*, s. 62-63 (nr 20), il. s. 62; Rizzi, *Portrety „ad naturam”...*, il. 8, s. 68.

⁹ S. Kozakiewicz, *Bernardo Bellotto*, Londyn 1972.

w Rizzi, *La Varsavia...*, s. 119 (nr 39).

» Ibidem, s. 115-123 (nr 39 i 40), il. s. 115 i 120; Rizzi, *Portrety „ad naturam”...*, s. 75 i 82, il. 9, s. 73-

¹² Rizzi, *La Varsavia...*, s. 122 (nr 40).

¹³ K. Jursz-Salvadori, *Niezauważony wizerunek Stanisława Augusta oraz trzy dziecięce portrety księcia Józefa Poniatowskiego w warszawskich wędutach Bellotta*, „Kronika Zamkowa” 2001, nr 2 (42), s. 167-178.

^M Kozakiewicz, op.cit., 1.1, s. 192.

» Ibidem, s. 193-

Katarzyna Jursz-Salvadori

**DAUGHTER OR GRANDSON? WHOM DID
BELLOTTO PORTRAY IN HIS PAINTING
OF THE ELECTION OF KING STANISLAUS
AUGUSTUS PONIATOWSKI?**

SUMMARY

In his paintings of views of Warsaw, Bernardo Bellotto placed his own self-portrait and also portraits of members of his family: his son Lorenzo, his three daughters - Josepha, Francesca and Teresa, his son-in-law Hermann Charles de Perthees, the royal cartographer, and even his loyal servant Checo. Alberto Rizzi (the Venetian scholar of Bellotto) even discovered in *View of Krakowskie Przedmieście looking towards the Sigismund Column*, on the left hand side in the foreground, portraits of the painters' grandchildren in the company of a young servant.

In both versions of the *Election of King Stanislaus Augustus* (1776, in the National Museum in Poznań and 1778, in the Royal Castle in Warsaw), in the foreground, in the bottom right hand corner, there is a group of figures under a tent, which consists of three men in their prime, two young ladies and a child. These figures have been identified by Kozakiewicz and other scholars as a self-portrait of Bellotto and his three daughters: Josepha, Teresa and Francesca - who at the time of the painting of the first version of the picture were respectively 26, 25 and 18 years' old. The figures of the two remaining men had been generally regarded as being likenesses of the royal architects - Merlini and Kamsetzer. Rizzi changed the identification of the one with the three cornered hat on his head as Bellotto's servant Checo.

Bellotto undoubtedly painted the portraits of his daughters from nature, for it is obvious that in the second version of

the *Election* the young women are more grown up. On closer inspection, however, serious doubts arise as to the identification of the youngest daughter who at the time of the first version painted in 1776, was 18. While the two elder sisters are represented as young women in low-cut dresses, the supposed youngest daughter is dressed in a dark outfit with a white collar, buttoned right up to the neck, which makes her look more like a boy than an 18 year old young woman. More serious doubts arise when this image is compared with a portrait of the 12 years old Maria Teresa Poniatowska, the niece of King Stanislaus Augustus, portrayed at the window of the Royal Castle with her uncle in *View of Warsaw depicting the Terrace of the Royal Castle* who was depicted in a low cut dress as befitted a young lady.

I discussed these doubts with Alberto Rizzi, who immediately thought of the portrait of the painter's grandson whom he had earlier identified as such in *View of Krakowskie Przedmieście looking towards the Sigismund Column*. The figure of the boy very much resembles that depicted under the tent in the *Election*. He is wearing a similar brown costume with a white lace collar around the neck and a small hat on his head.

The date of the wedding of Bellotto's eldest daughter Josepha and Hermann Charles de Perthees is unknown, but it certainly took place in Warsaw before 1770. Three children resulted from this

marriage: two sons Edward and Gustav, and a daughter - Regina. Their dates of birth are unknown but the portraits of the grandchildren shown on the canvasses would indicate that two of them were born while the artist was still alive. It would seem that Bellotto was very proud of his oldest grandson, Edward, especially after the premature death of his own

son Lorenzo in 1770, and happily depicted Edward in the painting of the *Election* alongside his aunts, that is the artist's two younger, still unmarried, daughters: Francesca and Teresa. The identification of the figure of the child under the tent as Edward seems much more likely than the youngest daughter of the artist who was then 18 years' old.